

Відгук

офіційного опонента на дисертацію Зінченка Олександра Володимировича «Розвиток поняттєвого мислення підлітків у процесі інтернет-спілкування», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Сучасний етап розвитку суспільства в цілому, і системи освіти – зокрема, характеризується включенням в життя і у процес навчання різноманітних інтернет-технологій, які опосередковують різні види людської діяльності – спілкування, пізнання, встановлення і підтримування стосунків, професійну діяльність тощо. Наявність інтернет-технологій докорінно змінює традиційні способи виконання різних дій, що змінює й саму діяльність, її внутрішньопсихічну, феноменологічну сторону.

В умовах інформатизації суспільства особливої значущості набуває проблема розвитку інтелекту людини, зокрема проблема розумового розвитку дітей, школярів. Зрозуміло, що інтернет-технології та пов'язані з ними способи оперування інформацією опосередковують розвиток інтелекту. Розвивальні можливості інтернет-технологій та віртуального простору активно вивчаються у сучасній психологічній науці, але все ще вивчені недостатньо. Особливо це стосується конкретних аспектів розвитку тих чи інших психічних функцій, і зокрема – як це вивчається у рецензованій роботі – розвитку поняттєвого мислення підлітків.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів і висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (297 найменувань), додатків. Основний зміст роботи викладено на 180 сторінках комп'ютерного набору.

Такий обсяг і логічна структура представленої до захисту наукової роботи дають змогу автору досить повно і аргументовано репрезентувати свої наукові здобутки.

Дисертант обґрунтував план наукового пошуку та успішно здійснив теоретичне й емпіричне дослідження проблеми розвитку поняттєвого мислення підлітків у процесі інтернет-спілкування.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретичні аспекти інтернет-спілкування як чинника когнітивного розвитку підлітків» висвітлено наукові підходи до вивчення розвитку поняттєвого мислення у підлітковому віці; розглянуто концептуальні аспекти проблеми інтернет-спілкування, його типологію, специфічні риси та впливи на структуру особистості, особливо її пізнавальну сферу; у контексті проектувально-технологічної парадигми обґрунтовано можливості формування поняттєвого мислення підлітків за допомогою мережевих комунікативних ресурсів.

Автором логічно, послідовно і системно проведено аналіз різних теорій, підходів, що свідчить про компетентність пошукувача, його здатність до аналізу наукових джерел, орієнтацію в концептуальних підходах до проблеми.

У другому розділі роботи «Емпіричне дослідження розвитку поняттєвого мислення підлітків у контексті інтернет-спілкування» презентовано комплекс використаних діагностичних методик, проаналізовано динаміку операцій поняттєвого мислення та показників інтернет-комунікації в підлітковому віці, а також специфіку зв'язку між цими процесами.

Слід зазначити, що О. В. Зінченко розробив авторську анкету для з'ясування особливостей інтернет-спілкування, разом з тим у тексті роботи й у додатках не вистачає матеріалів щодо процедури валідації цієї анкети.

Діагностика поняттєвого мислення була спрямована на з'ясування особливостей його операцій: аналізу, узагальнення, абстрагування, класифікації та логічності умовиводів. За кожною методикою було виділено рівні розвитку досліджуваної операційної структури: дуже низький, низький, середній, високий, дуже високий. Отримані дисертантом результати вказують на переважання середніх показників у розвитку більшості досліджуваних компонентів.

Кількісний аналіз отриманих даних проведено з використанням методів математичної статистики, що дало авторові змогу отримати надійні та достовірні дані.

Пошукувач констатує трансформацію системи операцій поняттєвого мислення у 14 років з подальшою стабілізацією в 15 років. Аналіз показників кореляції дозволив стверджувати, що базовою поняттєвою операцією підлітків є абстрагування.

Аналіз результатів дослідження мережевої комунікації свідчить про те, що підлітки надають перевагу реальним соціальним контактам, а не віртуальним. На цій основі дисертант зазначає, що те, що традиційно називають інтернет-спілкуванням, точніше можна охарактеризувати як перебування у соціальній мережі, де основними стимулами є перегляд фільмів, прослуховування музики, ігрова активність. Встановлено також неоднозначну динаміку і зміну змісту комунікативної мотивації інтернет-діяльності: у 14 років вона стає більш виявленою порівняно з 13 роками і відокремлюється від групи релаксаційних спонук, а у 15 років цей чинник є більш спрямованим на міжгендерну взаємодію.

У третьому розділі дисертаційного дослідження «Психологічні умови формування поняттєвого мислення підлітків засобами інтернет-спілкування» – обґрунтовано програму тренінгового впливу на розвиток поняттєвого мислення у підлітковому віці, описано аспекти його реалізації, здійснено перевірку ефективності формувального впливу.

На основі структурно-функціональної моделі поняттєвого мислення підлітків розроблено комбінований тренінг розвитку поняттєвого мислення, що передбачає поєднання безпосередньої та мережевої взаємодії. Тренінг базувався на положеннях проектувально-технологічної парадигми розвитку інтелекту: проектування результату, особистості учня і програми формування психічної структури, а також використання критеріальних задач при перевірці значущості здійсненого впливу.

Ефективність проведеного комбінованого тренінгу поняттєвого мислення підлітків доведено шляхом діагностичної перевірки та використання критеріальних задач. Виявлено позитивну динаміку словесно-логічної структури, що проявлялася у покращенні кількісних і якісних показників основних поняттєвих операцій.

Висновки узагальнено відображають головні результати дисертаційного дослідження та свідчать про досягнення мети і реалізацію поставлених завдань.

Дисертант продемонстрував вміння логічно викладати й аналізувати теоретичний та емпіричний матеріал, формулювати виважені й коректні висновки, застосовувати різні методи наукового пізнання.

Основний зміст і результати дослідження висвітлено в 21 одноосібних публікаціях, з яких 7 – статті у вітчизняних фахових виданнях, 2 – у зарубіжних фахових виданнях, 11 – матеріали конференцій, 1 – методичні рекомендації.

Оцінюючи загалом позитивно дисертаційну роботу Олександра Володимировича Зінченка, висловимо, разом з тим, деякі зауваження та побажання.

1. Перше зауваження стосується поняття «розвитку», яке заявлено в темі дисертації. В тексті роботи недостатньо чітко артикулюється розуміння і визначення автором цього поняття, через що й недостатньо чітко виокремлені емпіричні показники, що беруться за основу дослідження *розвитку* поняттєвого мислення.

2. Структурне зауваження: вважаємо, що підрозділ 1.4. «Організація тренінгу поняттєвого мислення підлітків у контексті проектувально-технологічної парадигми» варто було б подати у 3 розділі, де він виконав би функцію концептуального обґрунтування формувального етапу дослідження.

3. На наш погляд, текст теоретичної частини роботи дещо переобтяжений матеріалом щодо мережевих субкультур: кібер-панки, кібер-готи, кібер-емо та ін. (с. 41-45).

4. Четверте зауваження стосується дизайну формувального етапу дослідження, а саме тієї частини тренінгу, яка була проведена у реальному (тобто не онлайн) спілкуванні. Проведення такого тренінгу моделює чинники розвитку поняттєвого мислення, які виходять за межі предмету дослідження (адже в дисертації вивчається вплив саме інтернет-спілкування). Тому введення такого тренінгу у дизайн формувального етапу дослідження було б логічним з погляду розподілу груп на експериментальну і контрольну (за умови різного складу учасників у таких групах, але ідентичності змісту тренінгових вправ) з метою подальшого порівняння їхніх результатів. Натомість, проведення автором реального та онлайн тренінгу за участю однієї й тієї ж групи учасників та чергування очних та онлайн занять ускладнює можливість віддиференціювати вплив саме інтернет-спілкування на розвиток поняттєвого мислення у підлітків.

5. Робота дещо переобтяжена таблицями, текст містить поодинокі пунктуаційні та лінгвістичні помилки.

Разом з тим, вказані зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Дослідження має безперечну наукову новизну, яка полягає у тому, що вперше емпірично з'ясовано специфіку зв'язку операційної структури поняттєвого мислення з показниками інтернет-спілкування підлітків; на основі проведеного дослідження визначено динаміку показників мережевої комунікації та зміни структури мотивів користування Інтернетом у підлітковому віці; поглиблено теоретичні уявлення стосовно проблеми розвитку поняттєвого мислення та інтернет-спілкування підлітків; створено структурно-функціональну модель ефективного поняттєвого мислення у підлітковому віці.

Практична значущість одержаних результатів роботи полягає в розробленні системи психолого-педагогічного тренінгу поняттєвого мислення підлітків з використанням засобів інтернет-спілкування.

Автореферат дисертаційного дослідження О.В. Зінченка написаний відповідно до існуючих вимог, його зміст розкриває особливості проведеного дослідження та відповідає тексту і висновкам дисертації.

Вважаємо, що дисертаційна робота О.В. Зінченка є завершеним, цілісним дослідженням обраної проблеми. Робота містить нові теоретичні, емпіричні та практичні результати, які у своїй сукупності є суттєвими для педагогічної та вікової психології.

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих наукових праць О.В. Зінченка дозволяє зробити наступний висновок.

Дисертація «Розвиток поняттєвого мислення підлітків у процесі інтернет-спілкування» відповідає Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а її автор, Олександр Володимирович Зінченко, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент
доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
психології та педагогіки
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

 В. М. Чернобровкін

